

УДК: 631.11.003.13.002.6

T. Bilyk, State Agrarian and Engineering University in Podilya,
I. Khomych

ECONOMIC EFFICIENCY AND EFFECTIVENESS OF ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Annotation. The essence of the efficiency and effectiveness of business entities in modern economic science. Investigated methodological tools to assess the effectiveness and efficiency of enterprises. The main ways to improve and the factors that affect the efficiency and effectiveness. Established that an important condition for the correct choice of tactics and strategies of competitive and innovative development is based approach to economic tools applied to appropriate assessment of this development.

The essence of the effectiveness and cost-effectiveness of economic activity, the source of the problem situation on the effectiveness and cost-effectiveness of economic activity, methods of solving problems of effectiveness and economic efficiency of economic activity, and provided suggestions for improving the effectiveness and cost-effectiveness and their implementation in practice of economic activity farms.

Explored and delimited definition of "efficiency" and "effectiveness" in the theoretical (methodological, conceptual), analytical and applied (modeling, instrumental) and a practical level. Zaznachenno that the economic performance of the company determined by the characteristics of activities, in general, describes the effects of its effective operation in operating, investment, financial, social, environmental, science, technology, innovation and other areas.

Classified and the essence of effectiveness, efficiency and productivity correlations between them, allowing more reasonably perform analytical work on economic issues, and provides methodological tools of understanding and implementing the strategic goals of the different hierarchical levels and indicators to assess the performance of business enterprises.

Keywords: efficiency, effectiveness, resources, necessities, category, charges.

Т.Л. Білик, співробітник,*
І.В. Хомич, аспірант ПДАТУ**

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто сутність ефективності та результативності діяльності суб'єктів господарювання в сучасній економічній науці. Досліджено методичний інструментарій щодо оцінки результативності та ефективності діяльності підприємств. Узагальнено результати дослідження та визначено основні шляхи підвищення та чинники, котрі впливають на підвищення таких показників як ефективність та результативність. Важливою умовою правильного вибору тактики і стратегії конкурентоспроможного і інноваційного розвитку підприємства є обґрунтований підхід до економічного інструментарію, який застосовується для відповідної оцінки такого розвитку.

Ключові слова: ефективність, результативність, ресурси, потреби, категорія, витрати.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ефективність виробництва, як економічна категорія, відображає дію об'єктивних

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор, академік НААНУ, завідувач відділу розвитку підприємництва і кооперації ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААНУ Малік М.І.

** Науковий керівник – доктор економічних наук, професор Волощук К.Б.

© Т.Л. Білик, І.В. Хомич, 2014

економічних законів, яка виявляється в результативності виробництва. Вона є тією формою, в якій реалізується мета суспільного виробництва. В ефективності виробництва відображається вплив комплексу взаємозв'язаних факторів, які формують її рівень і визначають тенденції розвитку. Економічна ефективність показує кінцевий корисний ефект від застосування засобів виробництва і живої праці, а також сукупних їх вкладень. У ринкових умовах господарювання успішний розвиток підприємства в першу чергу значною мірою залежить від конкурентоспроможності та інноваційних форм господарювання і управління виробництвом, активізації підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемою дослідження займалися Друкер П.Ф., Мескон М.Х., Альберт М., Хедоурі Ф., Авдющенко А.С., Гринчуцький В.І., Лупенко Ю.О., Поддєрьогін А.М., Подольська В.О., Покропивний С.Ф., Косянчук Т.Ф., Галкіна Ю.Г., Дарміць Р.З., Габора С.С., Кузьміна О.Є., Мочерний С.В., Ворона О.В., Колесниченко А.Ю., Ляліна Н.С., Мамонова В., Мазурок П.П. та інші. Цими авторами було проведено дослідження по даній проблемі; здійснено моделювання узагальнюючих показників соціально-економічної ефективності функціонування підприємства та обґрунтовано, що соціальна відповідальність є сучасною концепцією бізнесу; запропоновано механізм вдосконалення соціальної відповідальності бізнесу. Однак дискусії зводяться до того, щоб визначити сутність та вид результативності і економічної ефективності залежно від того, які характеристики обрано ключовими. Різні тлумачення цих економічних категорій поки ще не мають остаточного вигляду, потребують уточнення і розгляду на прикладах діяльності підприємств.

Формулювання цілей статті. Дослідження та розмежування визначень «ефективності» та «результативності» на теоретичному (методологічному, концептуальному), аналітико-прикладному (моделювальному, інструментальному) і практичному рівні розкривають її зміст.

Розкривається сутність результативності та економічної ефективності господарської діяльності; джерела виникнення проблемної ситуації щодо результативності та економічної ефективності господарської діяльності; методика розв'язання проблеми результативності та економічної ефективності господарської діяльності; пропозиції щодо підвищення результативності та економічної ефективності і впровадження їх у практику господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Успішна реалізація стратегії розвитку підприємства передбачає здійснення не лише результативної, а й ефективної господарської діяльності. Аби бути успішною впродовж тривалого часу, щоб вижити і досягти своїх цілей, діяльність підприємства має бути як результативною, так і ефективною. Передумовами виникнення потреби в ефективному, раціональному веденні господарської діяльності підприємства є проблема обмеженості ресурсів, з одного боку, і постійне прагнення до зростання результатів його діяльності – з іншого. Саме ефективне використання наявних ресурсів дає змогу задовольнити максимум потреб підприємства й отримати бажаний результат.

Сучасні ринкові умови господарювання потребують від підприємств підвищення ефективності виробництва, результативності діяльності, конкурентноздатності продукції і послуг на основі впровадження науково-технічних нововведень, інноваційних форм господарювання і управління виробництвом, активізації підприємництва. У сучасних умовах господарювання для забезпечення економічного розвитку підприємства змушені постійно оцінювати та підвищувати результативність своєї діяльності [1].

Категорія «ефективність» на рівні підприємства характеризує зв'язок між величиною отриманого результату його діяльності й кількістю інвестованих або витрачених у виробництві ресурсів. Підвищення ефективності можна досягнути шляхом використання меншої кількості ресурсів для створення такого результату або за використанням такої самої кількості ресурсів чи більшого випуску з відносно меншою кількістю ресурсів для створення більшого результату [4].

Розкриттю сутності ефективності діяльності підприємства допоможе розмежування і чітке визначення таких категорій: результат діяльності підприємства; ефект; ефективність діяльності підприємства; критерій ефективності.

Результат діяльності підприємства визначається особливостями цієї діяльності, загалом характеризує наслідки його діяльності в операційній, інвестиційній, фінансовій, соціальній, екологічній, науково-технічній та інших сферах.

Результатом фінансової діяльності може бути отримана плата за надані в оренду основні засоби, отримані дивіденди і проценти, доходи від пайової участі в діяльності інших підприємств тощо. Науково-технічними результатами можуть бути доходи від продажу прав на створені на підприємстві об'єкти інтелектуальної власності [4].

Інтегровану вартісну оцінку сукупних результатів діяльності підприємства можна визначити за допомогою сукупного доходу підприємства, доданої вартості та кінцевого фінансового результату – прибутку до оподаткування.

Соціальні, екологічні та інші неекономічні результати діяльності підприємства враховуються у розрахунках ефективності діяльності, якщо вони мають вартісне вираження. Зазначимо, що соціальні й екологічні результати діяльності підприємства можуть бути негативними.

Ефект – категорія, яка відображає перевищення результатів діяльності над витратами, пов'язаними з її здійсненням, у певному періоді часу. Характеризується показниками, що відрізняються складом витрат і результатів та способами визначення витрат і результатів, здійснених у різні періоди. Проте абсолютна величина ефекту часто не вказує на ступінь результативності роботи підприємства. Ефект діяльності може бути однаковим, але ступінь використання залучених ресурсів – різним [5].

Ефективність діяльності підприємства – це категорія, яка виражає відповідність результатів і витрат підприємства цілям діяльності та інтересам власників. Поняття «ефективність» передбачає порівняння отриманих результатів діяльності з величиною витрачених ресурсів [6].

Оскільки підприємство є відкритою системою і діє в межах певної національної економіки, проблему ефективності його діяльності можна розглядати з позицій різних зацікавлених сторін. Як економічна категорія ефективність має багато різновидів:

- економічна ефективність – це відповідність витрат і результатів діяльності підприємства цілям та інтересам його учасників у грошовій формі;
- соціальна – це відповідність витрат і соціальних результатів діяльності підприємства цілям і соціальним інтересам суспільства;
- екологічна – це відповідність витрат й екологічних результатів інтересам держави і суспільства;
- інші види ефективності [5].

Оцінюючи економічну ефективність діяльності підприємства, потрібно враховувати ефективність для власників (учасників) підприємства. Рекомендують оцінювати такі види економічної ефективності: ефективність діяльності підприємства в цілому; ефективність участі в капіталі підприємства (ефективність власного капіталу власника підприємства або ефективність інвестицій у статутний капітал підприємства його учасників). Подібні розрахунки здійснюються з метою підтвердження для кожного з учасників доцільності його участі в капіталі підприємства і належать до класу розрахунків доцільності інвестування [5].

Розгляд проблеми ефективності під різними кутами зору й оцінка її для різних цілей і користувачів інформації зумовлюють багатоваріантність підходів до визначення ефективності діяльності підприємства.

Оскільки підприємство є відкритою системою, існує не ізольовано, то його діяльність має бути гармонізованою із суб'єктами макро- і мікросередовища. На шляху до підвищення ефективності діяльності необхідно мінімізувати негативний вплив (за умов, що такий має місце) на навколишнє середовище й економіку держави.

Ефективність на макроекономічному рівні – інтегрована економічна категорія, яка відображає виробничі відносини щодо економії сукупних витрат уречевленої та живої праці на отримання кінцевого позитивного результату. Економічний зміст ефективності полягає у збільшенні результату (ефекту) з одиниці витрат сукупної праці [6].

Розуміючи важливість усіх складових ефективності, особливо в умовах глобалізації економіки, необхідності підвищення соціальної відповідальності бізнесу перед суспільством, будемо розглядати лише питання оцінки економічної ефективності, залишаючи інші складові ефективності.

Зазначимо, що оцінка ефективності здійснюється за певний період, тобто при оцінці ефективності слід чітко усвідомити, що вона здійснюється як за минулі періоди і має на меті підбиття підсумків, так і має прогнозуватися на майбутнє з розробкою шляхів і способів її досягнення, минулі оцінки можуть бути використані при проектуванні показників на майбутнє з урахуванням як тенденцій, що склалися, так і прогнозів щодо зміни внутрішніх і зовнішніх чинників, під впливом яких здійснює діяльність підприємство.

Незважаючи на те, що ефективність господарських процесів є традиційним об'єктом вивчення для економістів, проблема результативності залишається поза увагою, і, в основному, ототожнюється з ефективністю. Недостатність системних досліджень проблеми визначення, невідповідний рівень забезпечення обліково-аналітичних систем, відсутність відповідного методичного інструментарію оцінювання є наслідком нерозвиненості підходів до визначення економічних результатів діяльності підприємства.

Друкер П.Ф. вказав на необхідність розмежування двох фундаментальних категорій: «результативність» (effectiveness), з якою пов'язував відповідь на запитання «як робити правильні дії (речі)?», та «ефективність», під якою розумів відповідь на запитання «як правильно робити дії (речі)?» [3].

Існує думка, що поняття «ефект» і «результат» можна сприймати як тотожні й орієнтувати на них побудову, яке здобуло в міжнародній практиці назву «управління результатами», спрямоване на

кількісне зростання кінцевих показників. Ефективність же, на відміну від ефекту, не тільки враховує результат діяльності (прогнозований, плановий, досягнутий, бажаний), а й розглядає умови, за яких він був досягнутий. Також зазначено, що "...ефективність є порівняльною оцінкою результату діяльності, а "...ефект є одним з компонентів, що співвідносяться між собою в процесі вирішення завдань оптимізації". Отже, поняття "ефект" та "результат" можна сприймати як тотожні.

У великій економічній енциклопедії подано такі визначення: "Результат – вихід системи, вплив її функціонування на зовнішнє середовище" та "Фінансовий результат – виражений у грошовій формі економічний результат господарської діяльності підприємства, об'єднання, організації в цілому чи його окремих підрозділів". Економічна ефективність – це вид ефективності, що характеризує результативність діяльності економічних систем (підприємств, територій, національної економіки). Основною особливістю таких систем є вартісний характер засобів (видатків, витрат) досягнення цілей (результатів), а в деяких випадках і самих цілей (зокрема, одержання прибутку) [7].

Таким чином можна стверджувати, що ефективність господарської діяльності підприємства – це економічна категорія, що відображає співвідношення між одержаними результатами від господарської діяльності та витраченими на її досягнення ресурсами, причому при вимірюванні ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною (переоціненою) вартістю (застосовувані ресурси), або частиною їх вартості у формі виробничих витрат (виробничо-спожиті ресурси).

На думку більшості дослідників, результативність визначається на основі таких понять: ефективність – рівень задоволення потреб споживачів; економічність – економічне та оптимальне використання ресурсів організації; гнучкість – стратегічна сфокусованість (усвідомлення цілей) і здатність організації до змін. Основними методичними інструментами забезпечення результативності за цією моделлю науковцями вважаються: самоаудит організації, поглиблена діагностика діяльності, самооцінка та впровадження її результатів, бенчмаркінг. Основна ідея при цьому полягає в тому, що організація повинна враховувати багато внутрішніх і зовнішніх факторів своєї діяльності, які впливають на її ефективність, економічність і гнучкість.

Прикладом сучасних підходів до визначення результативності господарської діяльності виступає система AMBITE (Advanced Manufacturing Business Implementation Tool for Europe), розроблена 1996 року П. Бредлі. Основна ідея цього підходу полягає у тому, щоб надати менеджерам середньої ланки можливість і методичний інструментарій розуміння та реалізації стратегічних цілей діяльності. Європейська мережа вивчення результативності ENAPS використовує свій власний підхід до дослідження результативності діяльності підприємств. Згідно з цією міжнародною методологією використовують три ієрархічні рівні індикаторів для оцінки результативності господарської діяльності компаній: підприємства; бізнес-процесів; функціональний [3].

Серед значної сукупності статичних коефіцієнтів і показників економічного інструментарію підприємства особливе місце займають такі з них, як результативність, ефективність і продуктивність. Особливий статус цих показників визначається їх роллю в науковій, практичній і навчальній сферах сьогодення. В економічній літературі у використанні термінів «результативність», «ефективність» і «продуктивність» відсутні відповідні акценти по змісту і співвідношенню між собою, що зводить їх у ранг показників-дублерів. Такий підхід до розрахунку прибутковості суттєво відрізняється від вітчизняного, коли прибуток співставляється з капіталом. Вважаємо, що розмежування представлених вище економічних понять буде сприяти більш обґрунтованому підходу до аналізу, оцінки і планування діяльності підприємства.

Розглянемо нашу позицію відносно сутності і співвідношення показників результативності, ефективності і продуктивності. Усі вони є відносними показниками і характеризують у загальному вигляді віддачу від витрат. У свою чергу «віддача» може трансформуватися в такі економічні терміни, як «результат», «економічний ефект», «продукт» тощо. Саме від цих термінів і дістали свою назву наступні відносні показники: «результативність», «ефективність» і «продуктивність». Методологія формування цих показників залежить від економічного змісту їх чисельників і знаменників. Розглянемо спочатку по показниках, що досліджуються, методологічні засади формування їх чисельників. Виходимо з того, що тільки ринковий попит на виготовлену продукцію є базою здійснення подальшого головного ринкового акту купівлі-продажу для кожного суб'єкта господарювання і на цій основі перетворення «виробничого результату» в «ринковий результат» або, іншими словами, «продукту» в «ринковий економічний ефект», бо головна мета підприємства – це одержання економічного ефекту у формі прибутку.

Тільки «ринку» перевіряє продукт на його відповідність сучасним потребам і вимогам, робить з нього товар і фіксує факт появи у підприємства економічного ефекту. Це дозволяє зробити висновок про те, що критерієм розмежування термінів «продукт» і «економічний ефект», «виробничий результат» і «ринковий результат» є факт здійснення акту купівлі-продажу.

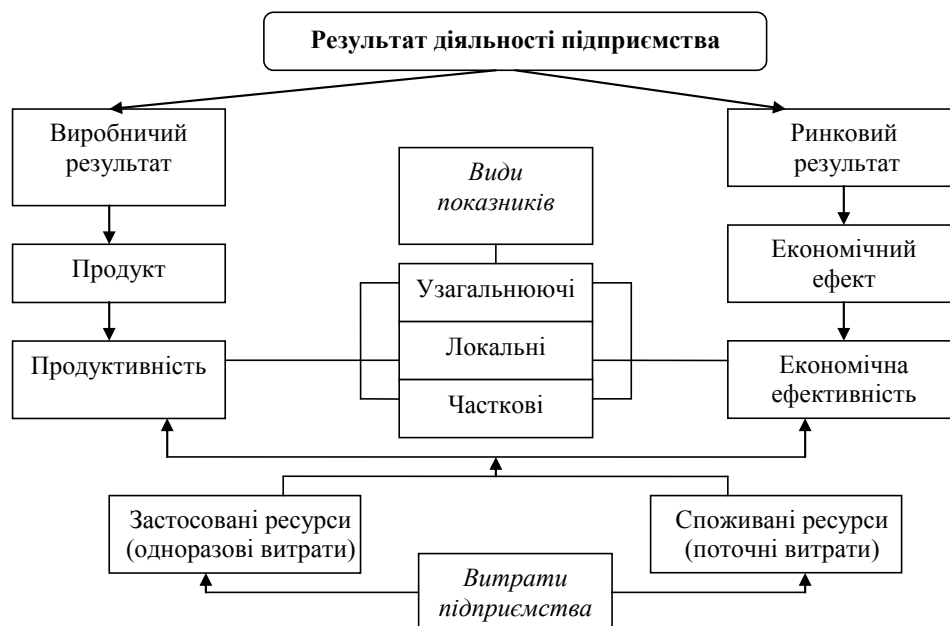

Рис. 1. Методологічні засади формування показників результативності та ефективності

Із рис. 1 видно підходи щодо поєднання і відмінності результативності та економічної ефективності, а також те, що показники для їх визначення підрозділяються на узагальнюючі, локальні та часткові.

Узагальнюючі показники економічної ефективності діяльності підприємства сформовані згідно класифікації видів ринкового економічного ефекту. Локальні і часткові показники економічної ефективності діяльності підприємства формуються відносно складу витрат аналогічно показникам продуктивності виробництва, але за змістом вони різні.

Висновки. Вважаємо, що економічний результат діяльності підприємства визначається особливостями цієї діяльності, загалом характеризує наслідки його ефективної діяльності в операційній, інвестиційній, фінансовій, соціальній, екологічній, науково-технічній, інноваційній та інших сферах.

Таким чином, проведена класифікація і уточнена сутність результативності, ефективності і продуктивності, встановлено співвідношення між ними, що дозволяє більш обґрунтовано виконувати аналітичну роботу з економічних питань, надає можливість та методичний інструментарій розуміння і реалізації стратегічних цілей діяльності різних ієрархічних рівнів та індикаторів для оцінки результативності господарської діяльності підприємства.

Список використаних джерел

1. Горбонос Ф. В. Економіка підприємства / Ф. В. Горбонос, Г. В. Черевко, Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик. – К.: Знання, 2010. – 463 с.
2. Гринчуцький В.І. Економіка підприємства: [навчальний посібник] / В.І. Гринчуцький, Е.Т. Карапетян, Б.В. Погріщук. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 304 с.
3. Друкер П.Ф. Эффективное управление : экон. задачи и оптим. решения / П.Ф. Друкер ; (пер. с англ. М. Котельникова). – М.: ФАИР-пресс, 2003. – 285 с.
4. Економічна енциклопедія [Текст] : у 3-х т. / [гол. ред. Б.Д. Гаврилишин]. – Т. 1.: Енциклопедія / [відп. ред. С.В. Мочерний]. – К.: Академія, 2000. – 863 с.
5. Економіка підприємства: [підручник] / [за ред. С.Ф. Покропивного]. – К.: КНЕУ, 2000. – 528 с.
6. Економіка підприємства: [навч. посібник] / [за ред. А.В. Шегди]. – К.: Знання Прес, 2001. – 335 с.
7. Економічна ефективність – Вікіпедія: Електронний ресурс // Вікіпедія: Свободная энциклопедия. Wikimedia Foundation, Inc. San Francisco, United States. Режим доступу: http://ra.wikipedia.org/wiki/Економічна_ефективність

Аннотація. Рассмотрен вопрос генезиса понятий эффективности и результативности деятельности субъектов ведения хозяйства в современной экономической науке. Исследован методический инструментальный относительно оценки результативности и эффективности деятельности предприятий. Обобщены результаты исследования и определены основные пути повышения и факторы, влияющие на повышение таких показателей как эффективность и результативность. Важным условием правильного выбора тактики и стратегии конкурентоспособного и инновационного развития предприятия является обоснованный подход к экономическому инструментарию, который применяется для соответствующей оценки такого развития.

Ключевые слова: эффективность, результативность, ресурсы, потребности, категория, расходы.